

ŞARK CEPHESİ KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR'İN ÇOCUK TERBİYESİ VE EĞİTİMİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ: SARIKAMIŞ ANA MEKTEBİ ÖRNEĞİ

Meral KUZGUN¹

Geliş: 05.11.2019 / Kabul: 31.03.2020

DOI: 10.29029/busbed.643031

Öz

Milli mücadelenin başarıya ulaşmasında önemli katkıları bulunan Kâzım Karabekir, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı 1918 yılında Tekirdağ'da 14. Kolordu Komutanı iken kendi isteği üzerine 1919 yılının Mart ayında Doğu Anadolu'daki 15. Kolordu Komutanlığına atanmıştır. Kâzım Karabekir, Mütareke şartları gereğince Osmanlı ordusunun silahlarıyla terhis edilme şartını, bölgenin coğrafi şartlarını öne sürerek geciktirmeyi ve bölgedeki Ermenilerinin yıkıcı faaliyetlerinin önüne geçmeyi amaçlamıştır. Doğu Anadolu'da onun himayesinde Erzurum Kongresi düzenlenmiş ve Şark Cephesi Komutanı olarak İstiklâl Savaşına katılmış, Elviye-i Selase'nin kurtarılmasında büyük başarı göstermiştir.

Şark Cephesi Komutanı olarak Sarıkamış, Kars, Erzurum ve çevre illerden topladığı sahipsiz çocukları himayesine alarak onların hayata tutunmalarına vesile olmuştur. Himayesinde bulunan çocukların eğitilmelerine ve yaşam becerisi kazanmalarına önem veren Kâzım Karabekir, bu becerinin ana sınıflarından başladığına inanmıştır. Memleketteki çocuk israfının bir nebze önüne geçip, sahipsiz çocuklara manevi babalık ta yapmış olan Kâzım Karabekir, Sarıkamış'ta tesis ettirdiği ana sınıfının modellenmesinde bölgede bulunan Amerikan okullarını temel almıştır. Ana mektebi olarak adlandırılan ana sınıflarında masa, sandalye, yapılacak etkinlikler, etkinliklerin çocuklar üzerindeki kazanımlarından duvardaki renk ve tabloların içeriğine varıncaya kadar büyük bir hassasiyet gösteren Kâzım Karabekir'in amacı, söz konusu çocukları üreten ve meslek sahibi iyi insanlar olarak ülkesine kazandırmak olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kâzım Karabekir, Şark Cephesi, Eğitim, Anasınıfı, Çocuk.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, meralkuzgun@kilis.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1314-0128>.

**VIEWS OF KAZIM KARABEKIR, COMMANDER OF THE EASTERN
FRONT, ON BRINGING UP AND EDUCATING CHILDREN: AN
EXAMPLE OF SARIKAMIS KINDERGARTEN**

Abstract

As Kâzım Karabekir, who considerably contributed to the success of the national struggle, was the commander of the 14th Corps in Tekirdağ in 1918 when the Armistice of Mudros was concluded, he was assigned as the commander of the 15th Corps in Eastern Anatolia in March 1919 upon his request. Aiming to delay the stipulated demobilization of the Ottoman army as per terms of the armistice by asserting the geographical conditions of the region, Kâzım Karabekir also intended to prevent the destructive activities of the Armenians in the region. The Erzurum Congress was held under his auspices in Eastern Anatolia, and he was involved in the Turkish War of Independence as the Commander of the Eastern Front where he displayed great success in the rescue of Elviye-i Selase.

As the Commander of the Eastern Front, Kârabekir brought the orphan children from Sarıkamış, Kars, Erzurum and the surrounding provinces together in the corps under his auspices and enabled them to hold on to life. Attaching importance to educating the children under his protection and letting them acquire life skills, Kâzım Karabekir believed that this skill started from the nursery classes. Kâzım Karabekir, who partially prevented the loss of children in his country and became a spiritual father to orphaned children, based the modelling of kindergartens established in Sarıkamış on the American schools in the region. Highly sensitive to the components of kindergartens, which he named as primary schools, from desks and chairs to activities and their positive impacts on children and the colors and contents of paintings on the wall, Kâzım Karabekir aimed to contribute productive professionals with good manners to the country.

Keywords: *Kâzım Karabekir, Eastern Front, Education, Kindergarten, Children.*

Giriş

İstiklal Savaşı'nın önde gelen kumandanlarından biri olan Kâzım Karabekir, iyi bir asker olmasının yanı sıra birçok lisan bilen, çocuk şarkıları besteleyen, piyesler yazan, derin tarih ve edebiyat bilgisi olan değerli bir şahsiyettir (Ortaylı, 2018: 190).

1907 yılında Balkanlarda görevini tamamlayan Kâzım Karabekir, İstanbul'daki Harbiye Mektebi'nde Tabiye dersi öğretmen yardımcılığına tayin edilmiş, burada bir yıl çalıştıktan sonra Edirne'deki 2. Kolorduya bağlı 3.

Nizamiye Tümenine atanmıştır. 1909 Nisanında Hareket Ordusu emrinde 31 Mart vakasının bastırılmasında yer almıştır. Daha sonrasında da Arnavutluk isyanının bastırılmasında Mürettep Kolordu'da görev alan Kâzım Karabekir, tekrar Edirne'ye dönmüştür.

1912 yılında binbaşı rütbesine terfi ederek Ekim ayında görevine başlayan Kâzım Karabekir, Balkan Savaşı'nda Edirne'yi savunan kuvvetler içinde bulunmuş ve burada Bulgar ordusuna esir düşmüştür. Barış imzalandıktan sonra 1914 yılında İstanbul'daki Osmanlı Genelkurmay Karargâhında İstihbarat Şube Müdür yardımcısı, sonrasında söz konusu şubenin başına geçerek görevine devam etmiştir (Ulus, 1948: 2).

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle 1914 yılı sonunda kurmay yarbay olan Kâzım Karabekir, Çanakkale Cephesi'nde tümen komutanı sıfatıyla özellikle Kerevizdere'de Fransızlara karşı verilen muharebelerde başarı göstermiştir. Kasım 1915'te Irak Cephesi'nde İngilizlere karşı Goltz Paşa komutasında kurulan 6. Ordu'nun kurmay başkanlığını yapmıştır. Albaylığa terfi ederek Kut'ül Amare'nin teslim alınmasında etkili olmuş ve 1916 Nisan'ında aynı orduya bağlı 18. Kolordu Komutanlığı'na atanmıştır.

1917 Nisan'ında Irak Cephesi'ndeki görevini tamamlayan Kâzım Karabekir, Doğu Cephesi'nde önce 2. Kolordu sonrasında 1. Kafkas Kolordusu komutanı olarak Rus ve Ermenilere karşı başarı elde etmiştir. Buradaki başarıları Erzurum, Erzincan, Kars, Sarıkamış ve Gümrü'nün alınmasında etkili olmuştur. Bu başarıları nedeniyle 1918 Temmuz'unda rütbesi Paşalığa (Mirliva) yükseltilmiştir (Karabekir, 2019:335-356).

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütareke'si imzalanmış ve bu tarihten iki ay sonra Tekirdağ'da bulunan 14. Kolordu Komutanlığı'na tayin edilen Kâzım Karabekir'in gönlünde Doğu Anadolu'ya gitmek vardır. Bunun sebepleri arasında, Mütareke'nin 20. maddesi gereğince terhis edilecek Türk birliklerinin elindeki silahların İtilaf devleti temsilcilerinin gözetiminde teslim edilmesi şartına karşılık, Doğu Anadolu'da Kasım ayından Nisan ayına kadar ağır kış şartları nedeniyle yolların kapalı olması ve bu bölgedeki silahların hemen teslim edilemeyeceği gerçeği vardır. Bir diğeri ise Mütareke'nin 24. maddesi gereğince Vilayet-i Sitte denilen Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Sivas illerinin Ermeni vilayetlerine dönüştürmek istenmesi ve onun buna engel olmak için bir fırsat arama çabası gösterilebilir.

Doğu'dan kurtuluşa giden yolun açılacağına inanan Kâzım Karabekir, kendi isteğiyle merkezi Erzurum olan 15. Kolordu Komutanlığı'na 1919

Mart'ında atanmıştır (Eken,2017: 70). Burada onun himayesi ve yardımlarıyla Erzurum Kongresi düzenlenmiştir. Elviye-i Selase (Kars, Ardahan, Batum) denilen Üç Sancağın Rusların eline geçme olasılığı karşısında Ankara hükümetince 1920 Haziran'ında Ermenistan'a karşı saldırıya geçilmesi kararlaştırılmıştır. Aynı ay içinde doğu illerinde seferberlik ilan edilmiş ve 15. Kolordu Komutanlığı, Şark Cephesi Komutanlığı'na çevrilerek Kâzım Karabekir'in yetkileri de artırılmıştır (Turan, 2012: 201). Elviye-i Selase'nin kurtarılmasında büyük başarı gösteren Kâzım Karabekir, Kars'ın zaptındaki başarıları üzerine ferikliğe terfi ettirilmiş (TCCCA, Yer: 30-18-1-1 / 1-16 -18, Dosya Ek: 39-4) ve İstiklâl madalyası ile ödüllendirilmiştir. (Ulus, 1948: 4).

Bu çalışmada, Kâzım Karabekir'in Balkan Savaşlarından Doğu Cephesine önce 15. Kolordu Komutanı olarak sonrasında da Şark Cephesi Komutanlığı'na atanmasına kadar geçen süreçteki askeri hayatına yer verilmekle birlikte, Sarıkamış Ana Mektebi'nin kuruluşu üzerinden çocuk eğitime yönelik derin bakışının ortaya konulması amaçlanmıştır. Anadolu'nun istikbali için önemli gördüğü eğitim ve çocuk ilişkisini birbirinden ayrı tutmayan Kâzım Karabekir'in bu konudaki hassasiyetinin oluşmasında mizacı, aldığı eğitimin kişiliğinin inşasındaki yansımaları ve geniş vizyonunun da etkisi olduğu söylenebilir.

1. Kâzım Karabekir'in Eğitime Yönelik Görüşleri

Kâzım Karabekir, asker olmasının yanı sıra iktisat ve eğitim konularıyla yakından ilgilenmiş, Şark Cephesi Komutanlığı yaptığı sırada Şark yetimlerinin terbiye ve tahsiliyle meşgul olmuş önemli bir şahsiyettir (Milli Mecmua, 1923: 32). Bu güzide şahsiyet, Osmanlı Devleti'nin önemli eğitimcilerinden biri olan Ethem Nejat gibi Türk milletini güçlü ve zinde kılabilmenin, ülkenin kaderi hâline gelen geri kalmışlığın önünü açmanın yolunun (Altın, 2008: 76) doğru bir eğitimden geçtiğine inanmıştır. Kâzım Karabekir, yapısı itibarıyla okumayı seven, hâtıralara hürmet eden, sanata ve doğaya ilgisi olan çok yönlü biridir. Bu nedendir ki, maiyetindeki askerler arasında sanata yeteneği olanları teşvik etmiş, keman çalmış, hayvanlar ve çocuklarla meşgul olmuştur. Marangozluk işlerine de ilgisi olan Kâzım Karabekir, kitaplarını kendi ciltlemiş, cetvel, gönye gibi eşyaları kendi yapmayı tercih etmiştir. Dolayısıyla çocuk eğitiminde de çocukların kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılaması gerektiğine inanmıştır (Ulus, 1948: 2).

Zihin faaliyetini bilek faaliyetinden ayırmayan Kâzım Karabekir'e göre eğitimin hedefi iktisadi olmalıdır. Bu bağlamda, O, Türk milletinin kabiliyetini bedeni, aklı ve ruhi tüm yönleriyle ortaya koyarak ülkenin yer altı, yer üstü

kaynaklardan tamamıyla yararlanması gerektiğine inanmıştır. Türk eğitim sisteminde eğitim ve öğretim metotlarının kararsız fikirler karşısında zayıflatıldığı düşüncesinde olan Kâzım Karabekir, bu durumun köylerden kentlere uzanan bir sorun olduğuna inanmıştır. Ona göre, köylerde okumayan bir çocuk geleceğin cefakâr çiftçisi iken, iptidai tahsilini bitirenlerin doğup büyüdükları yerleri hor görerek, köyleri terk ettiklerini ve daha yüksek bir tahsile yöneldiklerini belirtmiştir. O nedenle eğitim meselesinde söz konusu gururun öncelikle yok edilmesini, yüksek tahsilli bir kişinin daha mütevazı olmasını ve halk ile halk için şiarından yola çıkarak çalışmasını arzu etmiştir. Toplumda yüksek bir zihniyetin oluşmasını azim ve iradeyi geliştirmeye yönelik düzenlemelere bağlamıştır. Bu düzenlemelerin başarıya ulaşması ve toplumsal yükselişinin temelini de ana sınıfı anlamına gelen ana mekteplerine kadar götürmektedir.

Eğitimin, iktisadi hayatla uyumunun; okul müfredatlarının yeniden düzenlenmesiyle gerçekleşeceğine inanan Kâzım Karabekir, iş mektepleri olarak tanımladığı mesleki okullarda ziraat, sanayi, konserve, ipekçilik, peynircilik, elektrik gibi alanların teoriden pratiğe yönelik olması gerektiğine değinir. İş mekteplerindeki boşluğunun, Darüleytamlar aracılığıyla doldurabileceğine ve böylelikle birçok yetimin bu gibi kurumlarda toplanmasının daha doğru olduğuna dikkat çeker (İçtihat,1923:3272-3274).Darüleytam gibi kuruluşların faaliyetlerinin yalnızca çocukları himaye etmek olmadığını şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Çocukları milletlerin terbiyesine, ihtiyacına göre büyütmek ve bilhassa mensup oldukları memleketler için hepsini faydalı ve en iyi adamlar olarak yetiştirmek hususlarında dahi gayret...eder ve bu uğurda hiçbir fedakarlıktan çekinmezler”

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortada kalan çocukların hepsine hükümetin yardım etmesinin mümkün olamayacağını ifade eden Kâzım Karabekir, sosyal yardım kuruluşlarının, ülkenin ve asrın ihtiyaçlarına göre çocukları yetiştirmesinin en önemli vazifesi olduğunu belirtir. Bunun yanı sıra zengin Anadolu’nun kıymetli hazinelerinin birçoğundan Türk insanının haberdar olmadığından da yakınmıştır. O, varlığı bilinen ülke kaynaklarından da yeteri kadar istifade edilemediğini ve ülkenin milli servetinin daha etkili kullanılmasının yolunun çocuklara verilecek kaliteli eğitimden geçtiğine inanmıştır. Bu vazifenin ihmalinin devamı halinde ülke madenlerini işletmek için yabancı ülkelerin tekniğine ve elamanlarına bağlı kalınacağına dikkat çekerek *“kendi servetimizle onları refah ve saadetler içinde yaşatmağa...biz de kendi evimizde, kendi*

toprağımızda bir hamal, bir ırgat gibi çalışmaya mahkum olacağız” uyarısında bulunmuştur (Varlık, 1337: 2).

Türkiye'nin etrafının denizlerle kaplı olması nedeniyle sahili olan şehirlerde balıkçılık okullarının vücuda getirilmesini ve bunu fiiliyata dökerek unsurun yine Darüleytamlar olabileceğine vurgu yapar. Kâzım Karabekir'e göre Anadolu halkının büyük bir çoğunluğu tarımla uğraştığından ziraatın en verimli hale getirilmesine, toprağın altındaki madenlerin de halkın ve ülkenin menfaatine göre eğitim temelli işletilmesine dikkat çeker. Bir başka ifadeyle Kâzım Karabekir, okulların ve eğitim programlarının, ülkenin çeşitli sahalarına yönelik kabiliyetli insan yetiştirmek üzerine düzenlenmesini arzu eder (İçtihat, 1923: 3272-3274).

Kâzım Karabekir'e göre okullarda verilen eğitim, uygulamaya dönük olmakla birlikte askeri bir ifadeyle ilim ve nazariyat diplomalara sınırlandırma getirilmesini işaret ederek *“bunların miktarı ordu mevcuduyla zabitan (subay) arasındaki nispeti tecavüz (sınırı aşma) etmemelidir”* demektedir. Memur mekteplerinden haddinden fazla memur mezun edilmesinin sıkıntılara yol açacağını deşinen Kâzım Karabekir *“Yalnız yüksek tahsil değil, daha ziyade adamları yetiştirmek Maarif siyasetimizin umdesi olmalıdır”* ifadeleriyle sayı üstünlüğünden ziyade nitelikli insan yetiştirmeye dikkat çeker (Cevdet, 1923: . 3127-3128).

Avrupa'daki okulların eğitimlerin teorik ve uygulamalı olduğuna değinen Kâzım Karabekir, İlkokul çağına gelmiş bir çocuktan birkaç kişilik bir masa hazırlanması istenildiğinde çocuğun, bunu masa düzenine uygun olarak kolaylıkla hazırlayabildiğini ifade eder. Buna karşın, Osmanlı mekteplerinde teori ve uygulamalı eğitim konusunda bazı sıkıntıların olduğunu da belirtir. Bu kapsamda, İstanbul'daki kız mektebinde bütün tahsil süresince uygulamalı olarak yemek pişirmek ya da bunun gibi işleri yeteri düzeyde öğrenebilecek kadar uygulamalı derslerin olmamasını eleştirir. Kâzım Karabekir, evlenme yaşına gelmiş kızların ev işlerinden habersiz olmalarının, evliliklerinde de sıkıntı yaşamalarına neden olabileceğine inanmıştır. O nedenle Türk okullarında çocuğu hayata hazırlamaya yönelik uygulamalı eğitimin verilmesini tavsiye etmiştir.

Öğretmenlerin, uygulamalı derslerle öğrencilerini hayata hazırlamak konusunda yol göstermeleri gerektiğine dikkat çeken Kâzım Karabekir, uygulamalı derslerin eşya toplama, düzenleme, biçki dikiş, yemek pişirme olarak sınıflandırılmasının doğru olduğuna inanmıştır. Tüm bunların yanı sıra temizliğin öneminin çocuklara verilmesiyle frengi gibi salgın hastalıkların yayılmasının da

önüne geçilebileceğine dikkat çekmiştir. Bununla ilgili olarak “o yaşta çocuk, mikrobun ne olduğunu bilmiyorsa da ona karşı bir düşmanlık hissediyor” demektedir. Ahlaki değerlerin çocuğa küçük yaşta verilebileceğine değinen Kâzım Karabekir, bir çocuğunun yatak odasına girerken kapı vurması ve odaya nasıl girmesi gerektiğini öğretmenin yolunun da oyundan geçtiğine değinir. Ona göre çocuk, oyunla daha kolay ve sağlam bir öğrenme gerçekleştirebilir (Varlık, 1337: 2).

2- Sarıkamış Ana Mektebi'nin Açılması

1915 yılında Sarıkamış'ta Türk ordusu büyük zayıflar vermiş, 1918 Şubat'ında ise Türk ordusunun ileri harekâtıyla şehir, 5 Nisan 1918 tarihinde kurtarılmıştır. Ancak Mondros Mütarekesi ile bölgenin, 1914 sınırlarına çekilmesi ve Nisan 1919'da Kars'ta kurulan hükümetin, İngilizlerce dağıtılmasından sonra Sarıkamış Ermeni mezalimine maruz kalmış, nihayet Kazım Karabekir Paşa'nın Doğu harekâtıyla 29 Eylül 1920 tarihinde kesin surette Türk topraklarına katılmıştır (Sarıkaya, 2004: 328).

Ankara'dan 21 Ekim 1920 tarihinde gelen talimatla Kâzım Karabekir ve emrindeki Doğu Ordusu harekete geçerek Kars üzerine yürümüştür. Dört gün süren çetin bir savaş sonrasında 30 Ekim 1920 tarihinde Kars ele geçirilmiştir. Kars'ın alınmasıyla Üç Sancak'ın Ermenistan sınırı içinde bulunan kesimi ele geçirilmiş, Misak-ı Millide ön görülen sınıra varılmış ve Ermenistan ordusu da bir tehlike olmaktan çıkarılmıştır. Böylece Kurtuluş Savaşı'nın büyük zaferlerinden biri de Doğu Cephesinde kazanılmıştır. Bu zaferin elde edilmesinde payı olan Kâzım Karabekir de Şark Fatihisi olarak anılmaya başlanmıştır (Turan, 2012: 202).

30 Ekim 1920'de Kars'ı ele geçirmiş olan Kâzım Karabekir, bir gün sonrasında ferik rütbesine yükseltilmiş, bir hafta sonrasında Gümrü'yü almıştır. Bu süreçte Ermeni katliamları sonucu ortada kalmış yetim çocuklarına sahip çıkarak onları rehabilite etmeyi ve eğitimi birer birey olmalarını amaçlamıştır. Bu hassasiyeti O'nun, yetimlerin manevi babası olarak anılmasını sağlamıştır (Karabekir, 2019: 357).

Kâzım Karabekir'in eğitim yönelik fikirlerinin olgunlaşmasında ve Sarıkamış'ta ana mektebi² kurmasında Amerikan eğitim sisteminin etkili olduğu

² Osmanlı Devleti'nde ana mekteplerinin tarihsel sürecine bakıldığında Türk çocukları için 1915'ten önce ana mekteplerinin olmadığı görülmektedir. 1915'ten önce ana mektepleri salt yabancılara ve azınlıklara aitti. Tedrisat-ı İptidâiye Kanun-ı Muvakkatı'nın ön gördüğü ana mekteplerinin ilki 2 Mart 1915'te İstanbul'da açılmıştır. Bu kurumlar için hazırlanan

söylenbilir (İçtihat, 1923: 3272). Esasında Amerikalıların eğitim politikalarında sistemli ve ileri seviye olmaları, uyguladıkları metot ve öğretmenlerinin kalitesinden ileri gelmekteydi. Doğu Anadolu'da sürdürülen okullaşma faaliyetlerinin hemen hemen hepsi Amerikan misyonerleri tarafından ABD'nin desteği ile temelleri 19. yüzyılda atılmış olan okullardı (Kodaman, 1990: 72).

Kars'ın düşman işgalinden kurtarılmasından sonra bölgede Amerikan heyetlerinin Tiflis, Erivan ve Gümrü'de 18.000 Ermeni çocuğu himaye ettiğini ve onlara eğitim verildiğini gören Kâzım Karabekir, bu eğitim çalışmalarından etkilenmiş ve konuyla yakından ilgilenmiştir (Sarıkaya, 2044:238-239).Bu kapsamda, Kars'ta bulunduğu sıralarda Amerikan okullarını ziyaret etmeye özen göstermiştir. Ziyaretlerinde ilk olarak ana anaokullarına yer ayırmış, pedagoglarla görüşmüş, fikir alış verişinde bulunmuştur. Amerikalıların çocukların ruhlarına zarar vermeden hür ve yaratıcı çocukları nasıl ortaya çıkarttıklarına, yetiştirme metotlarına şahit olmuştur. Amerikan okullarındaki ziyaretlerinde ana sınıflarındaki dört yaşındaki çocukların masa başlarında işçi gibi çalıştıklarını ifade eden Kâzım Karabekir, küçük çocuklara hayatlarına nasıl hâkim olabileceklerinin de öğretildiğini gözlemlemiştir.

Amerikan okullarındaki ana sınıflarında küçük yaştaki çocukların hayattan keyf almalarını sağlayan ve bunun içinde yöntem olarak müziğin kullanıldığına da değinen Kâzım Karabekir, müziğin oyunlarla ve piyano vasıtasıyla uygulamaya konulduğunu belirtmiştir. Tüm incelemelerinden sonra Sarıkamış'ta ve başta Türk yetim çocukları olmak üzere sahipsiz tüm çocuklar için ana mektebi dediği ana sınıflarının kurulmasına karar vermiştir (Karabekir, 2008: 1146).

Çocuk eğitiminin küçük yaşlardan başladığına inanan ve Sarıkamış'ta 28 Kasım 1921 tarihinde Sarıkamış Ana Mektebi'nin törenle açılmasına ön ayak olan

nizamname; 4-6 yaş grubu için yürüyüş, beden hareketleri, dini ve milli hikâyeler, resimleri inceleme ve el işi çalışmaları öngörülmüştür. Ana mekteplerinin resmi ve hususi açılmasına izin verilmiştir. Bkz. Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 145; Bu kapsamda ana mekteplerine öğretmen yetiştirme işi ilk defa 1913-1914 öğretim yılında İstanbul Darülmuallimati içinde bir ana muallime sınıfı ile başlamıştır. Bu okula Müslüman kızlar alınmıştır. Süresi bir yıl olan bu okuldaki dersler, çocuğu tanımanın yanında öğretmene genel kültür verecek şekilde planlanmıştır.1918'de Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Osmanlı Devleti'nin her yerinde ortaya çıkan sosyal, siyasi ve iktisadi sorunlar öğretmen okulları üzerinde de etkili olmuş, 1918-1919 öğretim yılından itibaren öğretim kadrosu daralmaya başlamıştır. Bu zaman içinde, ülkenin içinde bulunduğu şartlar yüzünden yeteri kadar ana mektebinin açılmaması ve ana öğretmen okulundan çıkan öğretmenlerin iş bulamamaları nedeniyle 1919 yılından bu okulun kapatılması kararlaştırılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. İsmail Güven, *Türk Eğitim Tarihi*, Pradigma Kitabevi Yayınları, Edirne, 2012, s.256.

(Karabekir,2008: 1148) Kazım Karabekir'in amacı, Anadolu'nun geri kalmış bu şehriden başlayarak toplumun içtimai yapısını kuvvetlendirmek olmuştur. Okulun açılış konuşmasını bizzat yapan Kâzım Karabekir, çocuk eğitiminde eski, yeni usullere değinmiştir. Çocukluk anısından bir örnek vererek, hocasının karşında oturmak ve okumak mecburiyetinde kaldığı “Rabbi Yessir” duasının zorluğundan bahsederek bir şey öğrenemediğini ve cesaretinin kırıldığını belirtmiştir. O nedenle, eğitimin çocuğun yaşına göre olması gerektiğine değinmiş aksi halde bunun, çocuğun ruh dünyasında yıkıcı etkilere yol açabileceğine dikkat çekmiştir (Varlık,1337:1). Sarıkamış'ta yeni açılan anasınıfının toplam mevcudu 100 çocuk üzerinden hesaplanmışsa da toplam mevcutta 70 çocuk bulunmuştur (Varlık, 1337: 2).

Sarıkamış Ana Mektebi'nin açılış konuşmasının devamında anasınıfları, çocuklara yönelik etkinlikler, uygulanacak metot ve materyaller hakkında aydınlatıcı bir konuşma yapmıştır. Ona göre, bir çocuk anasınıfına gitmeden ilkokula başlamamalıdır. Okul öncesi eğitimle tanışmamış ve 7 yaşına gelmiş bir çocuğun birden ilkokula başlamasının çocuk üzerinde yıkıcı bir etki bırakabileceğine inandığını ifade etmiştir. Bunun önüne geçebilmek için de 5 yaşına gelen bir çocuğun önce ana mektebine gitmesini tavsiye etmektedir. Okul öncesi eğitime vurgu yaparak çocuğun hayata daha kolay uyum sağlayabileceğine dikkat çekmiştir. Çocuğun, okula ısınabilmesi için okuldaki materyallerin de onun dünyasına uygun olması gerektiğine vurgu yapan Kâzım Karabekir, bu amaçla oyuncak şeklinde yapılmış masaların, dolapların çocuğun nesnelere tanınmasına ve bunlarla birlikte uyum içinde yaşamasına yardım edeceği fikrindedir. Duvara asılacak resmin renk ve formunun dahi çok önemli olduğunu düşünen Kâzım Karabekir, okul öncesi iyi bir eğitimin ilkokula temel olacağı görüşündedir. (Varlık, 1337: 2)

Konuşmasının akabinde okul öncesi eğitimin gerekliliğine değinen Kâzım Karabekir'e göre, 5 ya da 6 yaşına gelen bir çocuğun evde kalmasının hem çocuk hem de ebeveynler için sıkıntı verici olduğunu örnekleyerek açıklamıştır. O yaştaki bir çocuğun cam kırabileceğine, ailenin evraklarına zarar verebileceğine, kesici aletleri eline alabileceğine değinir. İnsan yavrusu olarak tanımladığı çocuğun, küçük yaşlarda güzel bir terbiye almaması halinde ilkokula başladığında da sıkıntı verici durumların devam edebileceğine dikkat çeker. Bu yaşlardaki çocukların ailelerinden gördüklerini olduğu gibi taklit edebildiğini o nedenle de ailelerin davranışlarına ve söylemlerine dikkat etmeleri gerektiği uyarısında bulunur. Tüm bu sebeplerden 5 yaşına gelmiş bir çocuk ana sınıfına gitmeli ve okul öncesi eğitimi başlamalıdır.

Ana mekteplerinde çocukların boylarına göre masa ve sandalyelerin tasarlanması gerektiğini ifade eden Kâzım Karabekir, duvarlarında fonksiyonlarına değinerek çocuğun dünyasına hitap eden ve anlatabileceği resimlerin olması gerektiğine değinir. Bunun yanı sıra, şarkılı oyunların çocukların keyifle yaptıkları ve katımlarının daha çok olduğu bir etkinlik olduğunu ifade eden Kâzım Karabekir, şarkıların ve hikâyelerin kafiyeli olması gerektiğini, öğretmenin uygulamada ise yüksek sesle çocuklara tekrarlar yaptırmasını tavsiye etmektedir. Güne başlarken ve günü bitirirken hep bir ağızdan çocuklara yaptırılan dualara da önem verilmesini arzu etmiştir (Varlık, 1337:2) .

Ana sınıflarında bulunan yetim ve öksüz yavruların bakımları Kâzım Karabekir'in riyasetinde iki şekilde yapılmıştır. Çocukların eğitiminde Şark Cephesi Komutanlığı'na mensup askerler ve bakımlarında da Doğu Anadolu'nun işgali sırasında evlatlarını kaybeden ve evlat hasreti çeken Türk kadınlarını görevlendirerek tanzim etmiştir. Evlatsız kalan annelerle, kimsesiz çocukları bir araya getiren Kâzım Karabekir, bu yolla bir yandan çocukların öz bakımlarının yapılmasını ve anne şefkatine hasret çocukların duygusal olarak ta destek almalarını sağlamıştır.³

Milli Mücadele dönemi şartları içinde değerlendirildiğinde son derece modern bir eğitim kurumu olarak hizmet veren Sarıkamış Ana Mektebi'nin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için okul yönetimi tarafından gerek görüldüğünde ihtiyaç listesi hazırlanmıştır. Oluşturulan bu listenin büyük bir kısmı da bedeli ödenmek suretiyle temin edilmiştir. Bu ihtiyaçlar arasında futbol topu, futbol lastiği, yağlı boya, tutkal, ampul, mektep levhası gibi gerekli görülen ihtiyaçlar yer almıştır (Aydın&Işık, 2018:97).

2.1. Anasınıfların Etkinlikleri

1) Temizlik Masası: Çocukların birer birer bakıma muhtaç olduklarını belirten Kâzım Karabekir'e göre söz konusu bu masada öğretmenlerce çocukların el, ayak, diş ve üst temizliğine bakılarak çocuklarda temizlik bilincinin verilmesi amaçlanmıştır.

2) Kâğıt İşleri Masası: Bu masada amaçlanan çocuğun el becerilerini geliştirmektir. Bu amaçla, makas tutmak, kâğıt bükme, bükülmüş kâğıdı

³ Timsal Karabekir Yıldırım Hanımefendinin İstanbul Erenköy'deki evinde şahsen yapmış olduğum mülakat (19.08.2019).

kesmek, öğretmen gözetiminde kâğıt üzerine basit resimler çizmek, çizgiler çizilerek çocuğun kurşun kalemle çizgiler üzerinden geçmesini sağlamak ve makas yardımıyla kâğıt kestirmek, kesilen kâğıtlara şekiller verdirmek gibi faaliyetlerin yer aldığı çalışmalardır.

3) İğne, İplik Masası: Bu masada çocuklara yapılan etkinlikler arasında kalın ve ufak iğneye ip geçirmek, kâğıt ve mukavva üzerinde iğne ile karışık, düz ya da üç, dört köşeli şekilleri noktalamak ve teyel yaptırmak amaçlanmıştır.

4) Çamur ve Boya Masası: Çocukların çamurlu oyunlardan zevk aldığını dile getiren Kâzım Karabekir, bu etkinliklerin çocuk için faydalı olduğunu belirtmektedir. Bu masada, çocuklara çamurdan şekiller yaptırmak, şekillerin neye benzediğini sormak gibi etkinlikler yer almaktadır.

5) Terbiye-i Fikriye Masası: Bu masadaki etkinliklerde çocuklara okunan şiirler eşliğinde çiçekler, hayvanlar, renkler, meyveler tanıtılması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra özellikle çocukların İstanbul şivesiyle konuşmalarına da özen gösterilmiştir. (Varlık, 1337: 2)

6) Güzel Yaşayış Masası: Bu atölye çalışmasında çocuklara fincan ve bardak temizliğinin benimsetilmesi, sofranın tertibi, misafirlik ya da hasta ziyaretinde el öpmek, teşekkür etmek ve bir şey değil cevabı, adabı muaşeret, kahve pişirmek gibi hayat içinde her bireyin bilmesi gereken hallerin öğretilmesi amaçlanmıştır.

7) Ağaç ve Mukavva Masası: Kibrit çöpleri kesmek, ağaç yontmak, kesilen çöplerle şekiller yapmak, şekilleri boyamak ve mukavva işlerinin yer aldığı etkinliklerdir.

Etkinlik saatleri, çocukların yeteneklerine göre belirlenmesi esas alınmıştır. İlk yıl mevcut olan 70 öğrenci 10'ar guruplara ayrılarak yukarıda bahsettiğimiz 7 masa etrafında bir araya getirilerek çocuklara öğretilmesi ya da kazandırılması gereken davranış biçimlerine yönelik etkinlikler yaptırılmıştır. (Karabekir, 2008: 1149)

Sonuç

Ülkelerin başarısı nesiller üzerinden verdikleri eğitim ve eğitime yaklaşımları ile orantılıdır. Bu kapsamda Kâzım Karabekir'in eğitim ve çocuk üzerindeki görüşleri oldukça kayda değerdir. Okullarda verilen bilgilerin, yaşamda bir karşılığı olması gerektiğine inanan Kâzım Karabekir, çocuklara ya da gençlere uygulamalı eğitim verilmesinden yanadır. Okul çağına gelmiş çocukların mesleki eğitimle donatılıp, hayata atılmalarının daha kolay olabileceği

tespitinde ısrarlı olan Kâzım Karabekir, böylelikle ülke ekonomisinin de gelişebileceğine vurgu yapmaktadır. Üreten ve sürekli işleyen Türkiye'nin, çağdaş devletleri yakalamasının şartını bilginin sahada etkin bir şekilde kullanılmasına bağlamaktadır. O nedenle uygulamalı eğitimin ilk temelini okul öncesinde ana sınıflarından başlaması gerektiği kanaatindedir.

İlkokula doğrudan başlamanın çocuk için iyi olmadığı düşüncesinde olan Kâzım Karabekir, ana mekteplerine giden çocukların eğitim hayatlarında daha başarılı olabileceklerine ve süreçle daha uyumlu olabileceklerine değinmiştir. Askeri eğitim almış olmasına rağmen, memleketin temeli ve istikbali olarak gördüğü çocukların, çağın gereklerine göre çok yönlü eğitilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ana mekteplerinde çocuklara yaşam becerisi kazandırılmasının çocukların yaş ve ilgilerine göre tespit edilerek sorumluluklar verilmesinin önemine vurgu yapmıştır. Bu kapsamda, eşyaları toplamak, sofrayı kurmak, bir iş yapılırken nasıl yapılmasını göstermek gibi faaliyetleri örnekleyerek açıklamıştır.

Ana mektebindeki etkinliklerin her birinin küçük çocuklara farklı kazanımlar ve farkındalıklar kazandırdığı düşüncesinde olan Kâzım Karabekir, bunun en iyi örneğini Şark Cephesi Kumandanı sıfatıyla görev yaptığı illerde Sarıkamış'ta oluşturmaya çalışmıştır. Şarklı oyunların, tekerlemelerin çocuğun dikkatini çekmek ve bu yolla öğrenmenin daha kolay olabileceğinin izlerini anlatımlarıyla hissettirmiştir.

Kâzım Karabekir, Sarıkamış'ta kurulan ana mektebinin açılış konuşmasında yaptığı açıklamalarda çocukların dil gelişimine önem verdiğini ve doğru bir Türkçe ile konuşmalarını istemiştir. Bu maksatla, Kâzım Karabekir'in istediği üzerine Sarıkamış Ana Mektebi'nin vazifelerinden biri de İstanbul Türkçesi'nin çocuklara doğru öğretilmesi olmuştur. Renklerin çocuk dünyasında etkili olduğunu çok iyi bilen Kâzım Karabekir, ana mektebinin duvarlarındaki renklerin ve tabloların ona göre seçilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

Müziğin küçük çocukların eğitilmesinde önemli bir metot olduğunu bilen Kâzım Karabekir, bu amaçla piyesler yazmış, marşlar bestelemiştir. Kızı Timsal Karabekir Yıldırım Hanımefendi ile yapmış olduğumuz görüşmemizde çocuklara müzik dinletilmesi noktasında babası Kâzım Karabekir'in bir sözünü aktarmıştır. Timsal Hanım, bununla ilgili olarak babam: “Çocuklarınıza kaliteli müzik dinletin. Hangi müzik olursa olsun kaliteli olsun. Böylelikle çocukta bir musiki zevki gelişir” demiştir.⁴

⁴ Timsal Karabekir Yıldırım Hanımefendinin İstanbul Erenköy'deki evinde şahsen yapmış olduğum mülakat (19.08.2019).

Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de çocuğun çeşitli boyutlarda; bedensel, ruhsal, duygusal ve sosyal alanlarda gelişmesi ve mevcut potansiyelini kullanabilme ve geliştirebilmesi için okul öncesi eğitimin gerekli olduğu bugün geçmişten daha çok kabul görmektedir. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı 2009 / 53 Nolu genelgesinde çocuğun öğrenmesinin en yoğun olduğu, temel alışkanlıklarının, zihinsel yeteneklerinin en hızlı geliştiği ve biçimlendiği okul öncesi eğitim döneminin; çocukların ileri yaşlardaki öğrenme yeteneği ve akademik başarıları açısından önemli etkileri olduğunu bilimsel çalışmalarla ve çağdaş eğitime yönelik uygulamalarla kanıtlamıştır. Eğitim sistemimizin ilk basamağını oluşturan okul öncesi eğitimin, çocuklarımızın ve ülkemizin geleceği bakımından hayati bir önem taşıdığı bilinen bir gerçektir (Baysal&Ada, 2015: 144). Dolayısıyla Kâzım Karabekir’in ana mektebi üzerinden okul öncesi çocuk eğitimine yönelik görüşlerinin, 21. yüzyıl dünyasında da hâlâ geçerli olduğunu görmekteyiz. Bu bakımdan, Kâzım Karabekir’in tespitleri, onun ileri görüşlülüğünü, çocuk konusundaki hassasiyetini ve ülkenin başarısının okul öncesinden başlayarak gelişebildiğini göstermesi açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

A- Arşivler

I-Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi

A-Cumhuriyet Arşivi

TCCCA, Yer : 30-18-1-1 / 1 - 16 – 18, Dosya Ek: 39-4

B- Süreli Yayınlar

I- Gazete ve Dergiler

“Çocuklarımızı Himaye Cemiyeti Sarıkamış’ta Kuruldu”, Varlık, 17 Teşrinisani 1337, Sene 1, Sayı No . 11.

Doktor Abdullah Cevdet, “Müstakbel Maarif-i Millimeyiz Kâzım Karabekir Paşa”, İçtihat, 10 Şubat 1923, Numara 151, Sayı No: 18.

“Kâzım Karabekir Paşa”, Milli Mecmua, 15 Kasım 1923, Sene 1, Sayı No: 2.

“Kâzım Karabekir Paşa Hazretleriyle İlmi Mülakat”, İçtihat, 1 Kânunuevvel 1923, Sene 19, Sayı No: 160.

“Sarıkamış’ta Anasınıfları Hakkında İzahat” Varlık, 8 Kânunuevvel 1337, Sene 1, Sayı No: 14.

“Sarıkamış’ta Anasınıflarının Açılması Münasebetiyle”, Varlık, 8 Kânunuevvel 1337, Sene 1, Sayı No: 14.

“Sarıkamış'ta Anasınıfları Açıldı”, Varlık, 1 Kânunuevvel 1337, Sene 1, Sayı No: 13.

“Sarıkamış'ta Anasınıfları Hakkında İzahat 2”, Varlık, 15 Kânunuevvel 1337, Sene 1, Sayı 15.

Ulus, 28.01.1948, s. 2.

Ulus, 27.01. 1948, s. 2.

C- Sözlü Kaynak

Timsal Karabekir Yıldırım Hanımefendinin İstanbul Erenköy'deki evinde şahsen yapmış olduğum mülakat (19.08.2019).

D- Tetkik Eserler

ALTIN, Hamza (2008), “Ethem Nejat ve Eğitim Tarihimizdeki Yeri”, *Turkish Studies*, Volume 3/ 4, Summer, ss. 75-96.

AYDIN, Nurdan, IŞIK, Zafer (2018), *Kâzım Karabekir Paşa'nın Eğitim Faaliyetleri*, İstanbul, Sonçağ Yayınları.

BALTA, Z. Nurdan, ADA, Sefer (2015), *Dünden Bugüne Türk Eğitim Sistemi ve Yapısı*, Ankara, Pegem Akademi.

EKEN, Abdullah (2017), *Kâzım Karabekir Paşa'nın Hayatı ve Anıları*, Ankara, Tulpars Yayınları.

GÜVEN, İsmail (2012), *Türk Eğitim Tarihi*, Edirne, Pradigma Kitabevi Yayınları.

KARABEKİR, Kâzım (2019), *Hayatım*, Haz. Erhan Çifci, 3. Baskı, İstanbul, Kronik Yayıncılık.

KARABEKİR, Kâzım (2008), *İstiklal Harbimiz*, Cilt 2, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

KODAMAN, Bayram (1990), *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık Ve Yabancı Okullar*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 109.

ORTAYLI, İlber (2018), *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, İstanbul, Kronik Yayıncılık.

SAKAOĞLU, Necdet (2003), *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

SARIKAYA, Makbule (2004), Bir Çocuk Kasabası Sarıkamış, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23, s. 237-243

TURAN, Şerafettin (2012), *Türk Devrim Tarihi: Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, 4. Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi.